

Patrons de comportament de la vocal neutra àtona en textos catalans orientals del segle XV¹

Antoni Mas i Miralles
(Universitat d'Alacant, IIFV)

Brauli Montoya Abat
(Universitat d'Alacant, IIFV, IEC)²

1. Introducció

L'anàlisi de regles variables ha fet encara un ús escàs del marc que ofereix la sociolingüística històrica. Per això, aquest treball, basant-se en documentació escrita del segle XV, té com a objectiu l'anàlisi d'una regla variable de caràcter històric: la vocal neutra àtona del català. A partir d'un estat de la qüestió, que s'estén des de l'origen d'aquesta vocal (s. XI) fins a la centúria objecte de la nostra anàlisi (s. XV), i després de presentar les fonts en què fonamentem la investigació, procedim al que constitueix el centre d'interès de la nostra recerca: l'anàlisi de la variació que presenta la regla variable esmentada en el si dels factors contextuals amb els quals interactua.

1.1. La representativitat de la llengua oral en els textos escrits

La sociolingüística històrica es presenta com una alternativa per a l'estudi de la llengua del passat. Gràcies a la metodologia desenvolupada per la sociolingüística de la variació, disposem d'instruments d'anàlisi per copsar els processos de canvi lingüístic a partir de la documentació escrita. Bàsicament, es tracta de resseguir i quantificar les variants formals que hi detectem en covariació amb els factors contextuals susceptibles de condicionar-les, que fan acte de presència en els mateixos textos (Gimeno, 1983; Montoya, Hernández i Gimeno, 1995; Mas, 2003). Tot i això, alguns investigadors no deixen de veure-hi inconvenients metodològics:

Studies of earlier texts are faced with difficulties that are well-known to specialists due to several closely linked factors: variation in graphical forms (words or types),

-
- 1 Aquest treball s'ha beneficiat del projecte d'investigació *Edición crítica digital de textos hagiográficos de la literatura catalana de los siglos XV y XVI* (Ref. FFI2009-11594) del Ministeri de Ciència i Tecnologia.
  - 2 Els autors volem que aquesta contribució siga mostra del nostre reconeixement envers Maria Teresa Turell, capdavantera en els estudis de variacionisme sociolingüístic en llengua catalana.

the inherent interference of copyists, marked regional and time effects, lack of reference corpora and standards, and finally, stemming from the preceding factors, problems in the systematic use of automatic language processing tools (Dupuis i Lebart, 2009: 269).

Tanmateix, la variació en les formes gràfiques o la interferència provocada pels copistes poden esdevenir precisament els avantatges d'aquesta línia d'estudis, atès que sovint ens donen la pauta per observar els canvis lingüístics que són objecte del nostre interès, especialment quan disposem de diverses còpies d'un mateix text. Altres investigadors assenyalen que les formes lingüístiques que obtenim dels qui les escriuen són diferents de les que ells mateixos usen quan fan servir oralment la seua varietat col·loquial, puix que aquestes formes reflecteixen els seus esforços per reproduir les variants normatives:

Historical documents survive by chance, not by design, and the selection that is available is the product of an unpredictable series of historical accidents. The linguistic forms in such documents are often distinct from the vernacular of the writers, and instead reflect efforts to capture a normative dialect that never was any speaker's native language. As a result, many documents are riddled with the effects of hypercorrection, dialect mixture, and scribal error. (Many historical linguists have developed ingenious methods to isolate these effects and locate texts of subtexts that have the highest probability of approximating the spoken language). [...] Historical linguistics can then be thought of as the art of making the best use of bad data (Labov (1994: 11).

Justament els fenòmens de la hipercorrecció, la barreja de dialectes i els errors es constitueixen en la nostra font millor per intentar acostar-nos a la llengua parlada col·loquial, perquè s'hi estableix el contrast amb la modalitat normativa, ja siga escrita o oral. Per tant, fent de la necessitat virtut o, com diu Labov, «*making the best use of bad data*», aprofitarem la informació que ens transmet la variació formal, afegida a la possibilitat que se'ns ofereix de comparar les diverses còpies d'un text i, encara, a la intenció dels escrivans d'assolir un nivell de llengua normatiu, per **observar** els patrons de comportament d'una regla variable del català durant el segle XV: la vocal neutra.

1.2. Origen i presència de la vocal neutra àtona

Aquesta vocal s'origina a la part oriental del català cap a la mitjanja del segle XI a partir de la [e] (tancada) del català arcaic, que passa a articular-se en una posició central de la cavitat oral [ə] per ocupar el lloc de la síl·laba accentuada. Mentrestant, la part occidental del català manté el timbre de [e]. Les vocals tòniques dels mots *pera* i *paret*, amb les variants orientals (pronunciades [ˈpəra] i [paˈrət], respectivament) i occidentals ([ˈpera] i [paˈret]) exemplifiquen la que va poder ser la primera isoglossa del català; això és, la que marca inicialment l'oposició oriental/occidental (Gulsoy, 1986: 49-50). La segona isoglossa, que augmentaria la diferència entre els dos grans blocs del català, seria derivada de l'anterior, perquè consistiria en la conversió de [a] i [e] àtones a [ə] per l'efecte assimilatori d'aquesta mateixa vocal en posició tònica.

Els exemples anteriors ens tornen a servir, però ara fixant-nos en el canvi ocorregut a les seues síl·labes àtones: *pera*: [ˈpəra] > [ˈpərə], *paret*: [paˈrət] > [pəˈrət] (Gulsoy, 1986: 51, 63). El català de la part occidental del territori lingüístic representaria l'estadi fonètic més antic de la llengua, del qual s'hauria apartat la part oriental amb el sorgiment primer de la vocal neutra tònica i després de l'àtona. La representació de l'inventari vocàlic del català –amb la vocal neutra, pròpia del bloc oriental entre parèntesis– ens permet visualitzar el context on es donen els canvis (figura 1).

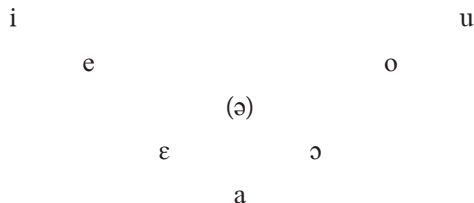

Figura 1. Esquema vocàlic del català amb la vocal neutra entre parèntesis

Ara bé, aquests canvis, ocorreguts en els primers temps del català, són privatisius de la llengua oral i no tenen una plasmació en la llengua escrita. És a dir, no donen lloc a una representació ortogràfica nova per a la vocal que emergeix, sinó que es mantenen les lletres tradicionals *a* i *e* per representar-la, d'acord amb les respectives etimologies. Això significa que, per als escrivans orientals, si no tenien una bona pràctica lectora, es feia difícil esbrinar quina era la lletra que calia escriure per representar el so [ə]. Així, quan, en textos catalans medievals, compareixen *a* o *e* en lloc de la que correspon per tradició gràfica, hem de presumir que correspon, fonèticament, a una vocal neutra i que, per tant, ens trobem davant d'un text produït a la zona oriental i d'un escrivà que no aconseguia representar plenament la llengua normativa.

Els testimonis inicials de la vocal neutra àtona són coetanis pràcticament dels textos més antics escrits en català, atès que, segons Fouché (1924: 86), al segle XI trobem les primeres confusions entre *a* i *e*: *eguals* per *aguals* ('conductes d'aigua'), *maneras* per *maneres*, *estadga* per *estadge*. Això ocorre en manuscrits rossellonesos (orientals, per tant) i palesa, si fem cas a la proporció d'exemples que aporta Fouché, que reproduïm, en la seua totalitat, l'inici d'una tendència que afectaria més casos en posició final de mot, com apunten els dos últims exemples, que en les altres posicions, com indica el primer. A partir de mitjan segle XIII aquesta tendència es manifesta més clarament, sempre amb menys casos en posició pretònica: *maytat* per *meytat*, *maala* per *meala* ('moneda'), *mentega* per *mantega*; que posttònica: *Vessaliu* per *Vassaliu* (topònim), *et cambie* per *et cambia*, *vene* per *vena* ('venga < vendre'), *die* per *dia*, *oltre* per *oltra* ('més enllà').

Coromines (1945: 295-296), en canvi, observa una preponderància de confusions vocàliques en la posició pretònica de mot. Ell també estudia el mateix parlar que

Fouché, ara a través d'un manuscrit procedent del Rosselló: *Les 'Vides de sants' rosselloneses*, una traducció al català del final del segle XIII de la *Legende dorée*, de Jacques de Voragine.³ Els exemples són escassos (una quinzena), però ja permeten a Coromines **constatar** que la majoria d'oscil·lacions gràfiques entre *a* i *e* tenen lloc en la posició pretònica de mot, i això tant de *a* per *e* (*manà* per *menà*) com de *e* per *a* (*esbaleir-se* per *esbalair-se*). En posició final de mot (posttònica) només n'hi ha un cas: *alre* (fem.) per *altra*. Coromines afig que les oscil·lacions en síl·laba posttònica interna i en síl·laba final quan segueix consonant són molt rares abans del segle XV.

A pesar de la cronologia que proposa Coromines per al fenomen, Veny (1978: 37) documenta exemples de la posició posttònica final de mot en el segle XIV (*Sant Pera, En Batla*). També en documenta Rasico (1999: 455) sobre un text del 1347 de la comarca (oriental) del Ripollès (*Ordinacions de la Vall de Ribes*), i tant en posició pretònica (*a* per *e*: *vagada* per *vegada*; *e* per *a*: *equí* per *aquí*), com posttònica (*a* per *e*: *vendra* per *vendre*; *e* per *a*: *vegade* per *vegada*). Ja arribats al segle XV, la norma en els manuscrits de procedència oriental (*Petit tracta d'hepidèmia, Fiammeta, Contemplació del dimecras sant*) és la confusió en qualsevol posició i sobre qualsevol vocal originària: *balesa* per *bellesa*, *patit* per *petit*, *ramey* per *remey*; *velor* per *valor*, *engoixes* per *angoixes*, *dinerem* per *dinarem*; *offendra* per *offendre*, *mara* per *mare*, *fetas* per *fetes*; *muyre* per *muyra*, *mirave'l* per *mirava'l*, *quade* per *quada* ('cada'), etc. (Veny, 2009: 256; Arronis & Mas, 2012: 164).

Tal com podem deduir de la cronologia que acabem de repassar, no sembla que hi hagués una posició concreta respecte a la síl·laba tònica del mot com a marca més antiga de l'aparició de la vocal neutra. En tot cas, qui primer fa veure aquest canvi i més retrocedeix en la seua antiguitat (al segle XI), Fouché, per bé que no ho diu explícitament, aporta algun exemple més en posició posttònica que pretònica. Ara bé, la majoria dels estudiosos del fenomen (Coromines, Veny, Gulsoy, etc.) assenyalen sempre la posició pretònica com a originària d'aquest canvi. Pel que fa a l'existència d'una tendència concreta de l'oscil·lació gràfica (a representar la vocal neutra més per *a* o per *e*), els tractadistes clàssics no s'hi defineixen tant com els actuals (Rossich, 1995), que hi veuen una preferència per la *a*.

1.3. La vocal neutra àtona en el segle XV: una regla variable en la llengua normativa

La recopilació d'estudis que acabem de fer sobre l'origen i la presència de la vocal neutra àtona en el català oriental ens porta a la conclusió que aquest canvi lingüístic coneix un augment progressiu durant l'edat mitjana. Al final d'aquest període ja intuïm que la regla s'ha generalitzat i que, consegüentment, ha deixat de ser variable. Els exemples aportats pels historiadors de la llengua solen ser de casos triats a l'atzar en textos de diversa mena; poques voltes en fan un buidatge sistemàtic i comparatiu. En aquest sentit, és una excepció la confrontació que fa Ferrando (1999: 119-125) entre còpies (manuscrites i estampades) produïdes a Barcelona i València. Una d'aquestes

³ L'obra original va ser redactada cap al 1260 (Coromines, 1945: 276).

comparacions, per exemple, és la que es presenta, a tres bandes, entre un manuscrit valencià, un de barceloní i una edició valenciana d'una mateixa obra de Joan Roís de Corella. Ferrando no fa quantificació de les variants (*a* i *e* en posició àtona), però sí que n'extrau una bona mostra, que deixa ben clara l'oposició entre l'abundor de formes que delaten la neutralització vocàlica en el manuscrit barceloní (*alegans* per *elegants*, *enbició* per *ambició*, *mara* per *mare*, *perescan* per *peresquen*, *talecas* per *taleques*, etc.) enfront de les formes sense oscil·lacions vocàliques del manuscrit i l'edició, elaborades al País Valencià (p. 119-120). Això ens confirmaria la generalització assolida pel canvi el segle XV a l'orient catalanoparlant i el contrast que s'establia amb la zona occidental de la llengua. Però Ferrando també **detecta** un esforç de correcció lingüística en obres impreses, adreçades a un públic més selecte, que té repercussions, entre altres aspectes que es podien considerar dialectals o incorrectes, en una reducció de les confusions entre *a* i *e* àtones en textos editats a Girona i a Barcelona (p. 123). Aquest rebuig normatiu envers les oscil·lacions vocàliques escrites que palesen una vocal neutra subjacent ja el trobem en documentació manuscrita del final del segle XIV (Rabella, 1999: 60) i es prolonga fins al primer terç del segle XVI en obres impreses (Rafanell & Valsalobre, 1999: 143).

Per tant, a l'oposició geolectal entre català oriental i català occidental, que acaba de fixar-se en aquest període amb l'establiment de la vocal neutra a la zona est del domini lingüístic, s'afeg ara l'oposició entre llengua parlada (col·loquial) i llengua escrita, perquè aquesta última tolera poc la vacil·lació vocàlica oriental, que trenca amb la tradició ortogràfica catalana. Però què succeeix quan la llengua parlada no és col·loquial, sinó que és «llengua llegida» o pertany a una elocució formal? La resposta ens la dona l'obra normativa per excel·lència del moment, les *Regles d'esquivar vocables e mots grossers e pagesívols* (circa 1492), que censura des de bell antuvi les confusions vocàliques:

«És primerament evitar de mettre *a* per *e*, ni fer lo contrari, com dir: *Pera* per *Pere*, *massete* per *masseta*, *hom*<*a*>⁴ per *home*, *ànimas* per *ànimes*, e semblants» (*apud* Badia, 1999, ed. facsímil, regles 4-8).

Fixem-nos que hom parla de *mettre* ('posar, escriure') o *dir* les paraules que contenen grafies vocàliques incorrectes. Així, les correccions que hem vist aplicar-se als manuscrits o llibres impresos, hem d'entendre-les també per a la lectura d'aquests textos (aleshores una activitat molt habitual, ja que la majoria de la població era il·letrada). Igualment, aquesta manera correcta d'expressar-se s'havia de fer extensible també a tot aquell «qui bé vol parlar la lengua catalana», especialment, als «hòmens diserts catalans e valentians e prestantíssims trobadors», a les «persones de bon ingeni e experiència» i als «cortisans» i «elegants parladors e trobadors», tots els que eren «perfetament pronuncians lo vulgar català» (*apud* Badia, 1999: regles 3, 173 i 175). Més clar –i sense fer distinció de procedències geogràfiques– no podia dir-se: ni *Pera*, ni *massete*, ni *homa*, ni *ànimas* (enteses totes aquestes vocals finals

4 D'acord amb l'edició de Colón & Ferrando (2011: 301), el que diu l'original, *hom*, devia ser un error per *homa*.

com a pronunciacions neutres) no eren apropiades per ser dites per aquesta classe de gent distingida, encara que fos procedent de la part oriental del català. Però el redactor de les *Regles* no es conforma amb aquesta entrada en matèria de la seua obra, sinó que insisteix adesiara en la correcció de la pronunciació neutra:

«*petí per tapí [...] exequar per dir alçar [...] malancònich per melancòlich; malanconia per melancolia [...] garballons per dir mergallons [...] vaguer per veguer [...] Barsalona per Barcelona [...] pastarol per posterol [...] execau per dir alçau [...] com los nom<s> són feminins, ab a in fine, com ara: Maria, Magdalena, Margarita, etc. En los masculins, ab e, com ara: Pere per Pera, masseta per massete» (apud Badia, 1999: regles 27, 35, 64, 65, 104, 115, 135, 139, 242 i 325).⁵*

No hi ha dubte, doncs, de quin era el model de bon català que regia aleshores (Ferrando, 2011). Tampoc no hi ha dubte que aquest model estava tan ben assentat que es va mantenir fins ben entrat el segle XIX, àdhuc en èpoques adverses per al català com a llengua de cultura. Així, des de la segona meitat del segle XVI podem recollir observacions de lletraferits que qualifiquen de «vici» o «falta» la pronúncia de la vocal neutra o la seua representació per mitjà d'una *a*, lletra a la qual és més associada. Alhora, aquests mateixos lletraferits es desfan en elogis per la distinció vocàlica que practica la varietat occidental de la llengua i, molt especialment, la valenciana (Rossich, 1995; 2006). Vegem-ne un exemple procedent d'Antoni Ignasi Descamps, un religiós perpinyanès, que escrivia el 1666:

«À de notar-se que dels catalans alguns úsan en lo pronunciar y en lo escriurer, en differentes vocables, de la lletra *a* y altres de la *e*, com en los noms que tenen la terminació singular acabada en *a*, com aquesta veu: *sciència*, o *doctrina* y les semblants, en lo plural diuen uns *scièncias* o *doctrinas*, y altres *sciències* o *doctrines*. A estos seguiré, axí perquè úsan de aquest modo de parlar les ciutats de Catalunya aont se parla millor la llengua catalana, com són les de Tortosa y Lleyda, y d'elles lo à pres la de València, que fonc dels naturals de les mateixes conquistada quant estava en poder de moros» (apud Rossich, 1995: 119).

S'entén, per tant, que catalans orientals amb una formació culta i que exercien oficis relacionats amb la lletra escrita (escrivans, capellans, mestres, etc.) intentaven respectar aquest model de bon ús. Imaginem que devia costar-los més en la seua elocució formal, però en l'escriptura podien tenir més probabilitats d'èxit si seguien les convencions ortogràfiques tradicionals. Fins a quin punt reflectien els seus escrits aquest intent d'expressar-se normativament? Quina presència tenia, doncs, la vocal neutra àtona en la fonètica dels catalanoparlants orientals que pretenien aproximar-se al que llavors es considerava *bon català*? Quins factors estructurals dels seus usos lingüístics devien afavorir o interferir aquesta voluntat de fer servir la que consideraven la seua varietat normativa?

5 El redactor es distrau a voltes, perquè repeteix el mateix cas en *exequar* i *execau*, o bé usa un exemple inadequat (*massete*) o, encara, com a prova que devia ser català oriental, incorre en la mateixa «errada» que intenta fer corregir: «en scriure lettres en vulgar, és manester de bona orthographia» (apud Badia, 1999: regla 323).

1.4. Fonts

Aquestes preguntes són les que pretenem respondre a través de l'anàlisi detallada d'un capítol d'*Històries i contemplacions*, obra del segle XV que ha estat tradicionalment atribuïda a sant Pere Pasqual, un personatge fictici, tal com molt bé va aclarir Riera i Sans (1981). Aquesta obra la formen diversos relats de caràcter hagiogràfic i de devoció, independents entre ells, però relacionats temàticament dins del marc de la passió i mort de Jesucrist. El text s'ha conservat en cinc manuscrits del segle XV, en una edició incunable i en un manuscrit de l'edat moderna. Malgrat que alguns dels testimonis presenten nombrosos trets dialectals de la branca oriental, una anàlisi acurada dels elements interns ens duen a pensar que l'original va ser un text anterior, possiblement de la segona meitat del segle XIV, probablement d'autoria valenciana i tal volta sorgit en el si d'una comunitat franciscana beguina pels trets espirituals que els caracteritzen (Izquierdo, 1996).

El capítol que analitzarem és «La ystòria de la santa corona de Jesuchrist, que li fou posada lo divendres sant sobre lo seu gloriós cap» (vegeu Annex I), i ho farem comparant dues còpies elaborades per mans orientals del mateix manuscrit. La còpia de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB 559) data del 1438; en canvi, de l'altra còpia, la de la Biblioteca de Catalunya (BC 451) (vegeu Annex II), no disposem de més concreció que saber que és del segle XV (Arronis & Mas, 2012). Totes dues contrasten amb les còpies valencianes de la mateixa obra, que no presenten confusions vocàliques. Però també contrasten entre si les còpies orientals perquè no (sempre) coincideixen en les tries vocàliques que fan. Els seus copistes, per tant, mostraven un desig de «superar els problemes» derivats de la seua parla oriental a l'hora de redactar, se suposa que en sintonia amb els seus intents de fer el mateix en la seua expressió oral formal.

2. Anàlisi

Vegem, doncs, els resultats que hem obtingut a partir de cada còpia i a través dels contextos lingüístics o factors contextuals següents:

- a. La posició pretònica o posttònica on es localitza la vocal neutra.
- b. La tendència a representar-la més per *a* o per *e*.
- c. El fet de trobar-se en mots monosíl·labs o polisíl·labs.
- d. La categoria morfològica dels mots on compareix.
- e. La influència dels morfemes gramaticals *-es* i *-en*.
- f. Si hi ha unes unitats lèxiques concretes que la porten amb major freqüència.

En termes de la sociolingüística de la variació, es tracta de **veure** quina és l'*aplicació de la regla*; és a dir, si les substitucions gràfiques entre les vocals, de *a* per *e* i de *e* per *a*, assoleixen o sobrepassen el 50% de les ocurrencies. Aquests casos de confusió els analitzarem globalment per cada còpia i també segons els contextos lingüístics

(*a, b, c, d, e, f*), per tal d'arribar a esbrinar si hi ha factors que promouen l'aplicació d'aquesta regla o bé la frenen.

2.1. Còpia de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (1438; BUB 559)

El corpus total d'aquesta còpia consta de 1.845 ocurrences de la regla variable, això és, de les lletres *a* i *e* en síl·labes que representen posició àtona (de mot o de grup tonal⁶). En principi, podem considerar que hi ha un manteniment de la norma, atès que la transgressió en termes general (confusió entre *a* i *e*) és poc freqüent: 225 casos del total d'ocurrences, un 12,1%.

a) Posició de la síl·laba afectada

La majoria de casos d'aplicació de la regla es donen en posició posttònica, un 21,6% (160 de les 739 vocals *a* o *e* que trobem en síl·labes en aquesta posició) i només un 5,8% (65 de 1.106) de casos ocorren en posició pretònica. Així doncs, la posició posttònica afavoreix molt més que la pretònica la confusió vocàlica, per bé que no arribem a l'aplicació de la regla. En principi, això podria causar-nos l'efecte que la neutralització va poder començar a manifestar-se primer en la posició posttònica pel fet que és més abundant. No hem trobat rellevant la major o menor distància de la síl·laba pretònica respecte a la síl·laba tònica; és a dir, el fet que hi haja més d'una síl·laba pretònica, com en el cas de les dues síl·labes primeres del mot *Magdalena*, no influiria a l'hora de produir més o menys confusions vocàliques.

b) Vocals *a* o *e*

Si mirem la vocal afectada, també hi ha una diferència clara entre ambdues. La majoria de casos de confusió es donen quan és una *e* que passa a *a*. Així, en 206 ocasions de les que correspondria una *e* (d'un total de 818), trobem escrita una *a*, cosa que fa un 25,1%, i només en 19 casos (d'un total de 1.027) hi ha una *e* per una *a* (un 1,8%). Es tracta, doncs, d'una diferència més gran encara (de 23 punts) que la que vèiem referent a la situació de la síl·laba que conté la vocal neutra respecte a la síl·laba tònica (de 13 punts). Si combinem ambdós contextos, el de síl·laba (pretònica i posttònica) i el de vocal afectada (*a* o *e*), assistim a l'aplicació de la regla, puix que quan la síl·laba és posttònica i en aquesta síl·laba hi ha una vocal *e*, la probabilitat de transcriure-la per mitjà de l'altra grafia vocàlica (*a*) és molt major. Concretament, en aquesta conjuntura hi ha 156 casos d'un total de 254 que donen un 61,4%. En canvi, quan ens trobem amb una síl·laba pretònica i amb una vocal *a* susceptible de ser ortografiada per una *e*, ens quedem amb un 2,7% (15 de 542). Això ens permet constatar que la lletra *a* (especialment si originàriament és una *e*) es veu com la més representativa de la vocal neutra. I si a aquest factor hi afegim la situació posttònica, la regla que busquem s'aplica. La taula 1 ens mostra aquesta casuística:

6 Ací s'inclouen els monosíl·labs que recolzen sobre la síl·laba tònica d'un altre mot; per exemple el pronom *me* en «*ma diu*» ('*me diu*').

%	<i>a > e</i>	<i>e > a</i>	<i>a > e + e > a</i>
Síl·laba pretònica	2,7	8,8	5,8
Síl·laba posttònica	0,8	61,4	21,6
Pretònica i posttònica	1,8	25,1	12,1

Taula 1. Resultats de la confusió de *a* i *e* segons la síl·laba i la vocal afectades

c) Pertinença a un mot monosíl·lab o polisíl·lab

El nombre de síl·labes del mot on es troba la síl·laba i la vocal afectades no semblen tenir una influència directa en el canvi que estudiem, atès que els percentatges de confusió que hem trobat són baixos en ambdós casos: un 10,8% en monosíl·labs (46 de 424) i un 14,8% en polisíl·labs (181 de 1.222). Això sí, quan creuem tots els mots obtinguts (1.646) amb el tipus de vocal afectada (*a* o *e*), comencem a detectar diferències: els canvis de *a > e* es donen en un 2,1% dels casos (19 de 882), mentre que els de *e > a*, en un 27,2% (208 de 764). Però la diferència més gran sobrevé quan examinen el que passa en els mots polisíl·labs, que no presenten cap cas de neutralització en el pas de *a > e*, mentre que arriben a un 38,7% (181,7%) en els de *e > a*. Vegem-ho representat a la taula 2.

%	<i>a > e</i>	<i>e > a</i>	<i>a > e + e > a</i>
Monosíl·lab	14,9	9	10,8
Polisíl·lab	0	38,7	14,8
Tots els mots	2,1	27,2	13,7

Taula 2. Resultats de la confusió de *a* i *e* segons el nombre de síl·labes del mot

d) Categoria morfològica del mot

Entre les categories morfològiques dels mots, no hem trobat unes diferències significatives quant a la major o menor tendència envers la confusió en la grafia de *a* i *e*. De les categories analitzades (substantius, verbs, determinants, adjectius, pronoms, adverbis, preposicions i conjuncions), només les tres primeres han reunit un nombre d'ocurrències suficient per permetre'ns observar-hi alguna tendència. Malgrat que cap de les tres no arriba a veure aplicar-se la regla, la dels substantius en la situació de *e > a* s'hi acostava prou, amb una freqüència del 40,6%. Vegem-ho a la taula 3.

%	<i>a > e</i>	<i>e > a</i>	<i>a > e + e > a</i>
Substantius	1	40,6	16,9
Verbs	7,3	30	17,7
Determinants	0,4	24,4	4,7

Taula 3. Resultats de la confusió de *a* i *e* per categories morfològiques de mots

e) Els morfemes gramaticals *-es* i *-en*

Observem que aquests morfemes, el de nombre plural femení *-es*, de la flexió nominal, i el de sisena persona verbal, *-en*, es comporten de manera ben diferent. La representació com a *-as* dels plurals femenins és més freqüent que amb *-es*: un 79% (103 casos de 130 enregistrats). Estretament lligada amb aquesta terminació hi ha la forma de l'article determinat femení plural, *les*, que trobem en un 75% dels casos representat com a *las*. En canvi, la representació *-an* de la persona verbal referida és encara minoritària: un 37,3% dels casos, si bé ara no reunim un nombre de casos prou alt (25 de 67). Per tant, fa l'efecte que en la flexió nominal avança més de pressa l'aplicació de la regla que en la verbal; no debades, com acabem de veure en l'apartat anterior, els substantius, que reuneixen el major nombre de casos, presenten la majoria de confusions de les categories morfològiques, un 40,6%.

f) Algun vocabulari

Hem detectat algunes unitats lèxiques proclius a ser representades per una vocal *a* o *e* que no correspon a la tradició ortogràfica catalana, cosa que delataria un avanç més gran de la neutralització en aquest vocabulari concret. Són els noms *santa*, *espina*, *dona* i *molta* quan es fan en plural; així tenim *santas* i *espinas* sempre (100% dels casos, que són, respectivament, 10 i 13 en xifres absolutes), i *donas* i *moltas* en la majoria dels casos, que són 9 i 3 (90%-75%). Això lliga amb l'alta proporció de la terminació *-as* que hem vist en l'apartat anterior. Ara bé, els mateixos mots, quan van en singular, no presenten ni un sol cas amb *-e*. També són representades prioritàriament (entre el 100% i el 80%) amb una vocal que indica neutralització (*a* per *e*), *comte*, *bisbe* i *pare* (respectivament, en 7, 14 i 4 casos). Finalment, hem trobat la preposició *sobre* en tots els casos (5) escrita *sobra*. Fa l'efecte, doncs, que hi ha un cert vocabulari, com les vuit unitats lèxiques que acabem d'examinar, que empeny el canvi, com defensa Labov (1994: 472). Aplicat aquest principi al redactor de la còpia BUB 559, podríem postular que per a ell aquestes paraules s'escriu sempre (excepte quan no se n'adonava) amb *-a* (i es pronunciaven formalment amb [ə]).

2.2. Còpia de la Biblioteca de Catalunya (segle XV; BC 451)

El corpus total consta de 1.872 ocurrències de la regla variable, això és, de les lletres *a* i *e* en síl·labes que representen posició àtona (de mot o de grup tonal). Recordem que la regla s'aplica quan trobem *a* per *e* o *e* per *a*, en contra de la tradició gràfica catalana. Els casos d'aplicació de la regla són 185, un 9,8%, un percentatge similar, per bé que inferior, al de la còpia de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona. En principi, això ens pot donar a entendre que estem davant d'un copista lleugerament més «llegit» que el de l'altra còpia (BUB 559).

a) Posició de la síl·laba afectada

Hi ha 1.126 ocurrències en posició pretònica, de les quals 78 són de confusió (un 6,9%). Això significa un major índex de correcció en aquesta posició que en el cas

general. Quant a la posició posttònica, hi ha 746 ocurrences, de les quals 107 són de confusió, cosa que implica un 14,3%, és a dir, que els casos de confusió són més freqüents en aquesta posició, com ocorria en l'altra còpia. La taula 4 ens permet comparar els percentatges en una i altra còpia, menors en l'actual (BC 451) pel que fa a la posició posttònica i a la suma de les dues posicions, malgrat que en la posició pretònica la discrepància és a la inversa.

%	BUB 559	BC 451
Síl·laba pretònica	5,8	6,9
Síl·laba posttònica	21,6	14,3
Pretònica i posttònica	12,1	9,8

Taula 4. Resultats de la confusió de *a* i *e* segons la síl·laba afectada per còpies del manuscrit

b) Vocals *a* o *e*

Si diferenciem entre la tendència a representar la vocal neutra per *a* o per *e*, la *a* torna a ser la més representada, amb 94 casos (un 35,2% dels 173 que hi ha de *e* correcta més els 94 de *e* > ***a***). Mentrestant, la *e* es queda amb 13 casos dels 466 de *a* correcta més els 13 de *a* > *e* (un 2,7%). La diferència en aquesta ocasió també esdevé abismal. Però, com hem vist respecte al corpus total, els casos en què hi ha *a* per *e* en posició pretònica també són més freqüents (un 11,8%) que els de *e* per *a* (un 1,9%). El context de major o menor distància de la síl·laba pretònica respecte a la síl·laba tònica no és rellevant, ja que els casos de pretònica transformada quan hi ha més d'una síl·laba pretònica (i només de *e* > *a*) són poc nombrosos (13/30 = 43,3%). El pas de *a* > *e* no es dona.

Igual que en l'altra còpia, la majoria de confusions són de *a* per *e* (161), un 19,3% de totes les *e* que tenim i que esperaríem (834), i una minoria (24) són de *e* per *a*, un 2,3% de totes les *a* que tenim i que esperaríem (1038). En principi, podem considerar que hi ha un manteniment de la norma, atès que la transgressió en termes generals (confusió entre *a* i *e*) és menor encara que en l'altra còpia. Dins d'aquest manteniment, observem que la lletra *a*, cap a la qual es tendeix molt més per representar la vocal neutra, es percep més pròxima al so d'aquesta vocal, com ja hem assenyalat adés (taula 5).

%	<i>a</i> > <i>e</i>	<i>e</i> > <i>a</i>	<i>a</i> > <i>e</i> + <i>e</i> > <i>a</i>
Síl·laba pretònica	1,9	11,8	6,9
Síl·laba posttònica	2,7	35,2	14,3
Pretònica i posttònica	2,3	19,3	9,8

Taula 5. Resultats de la confusió de *a* i *e* segons la síl·laba i la vocal afectades

Si comparem els resultats més de $e > a$ d'aquesta taula amb els corresponents a la còpia BUB 559, veiem a la taula 6 que la còpia BC 451 torna a anar endarrere, a la posició posttònica, que és la més freqüent en ambdues còpies quant a les oscil·lacions vocàliques que palesen una vocal neutra. Per tant, sembla que el copista de la BC 451 tenia uns coneixements ortogràfics més assentats.

%	BUB 559	BC 451
Síl·laba pretònica	8,8	11,8
Síl·laba posttònica	61,4	35,2
Pretònica i posttònica	25,1	19,3

Taula 6. Resultats de la confusió $e > a$ segons les síl·labes afectades i la còpia del manuscrit

c) Pertinença a un mot monosíl·lab o polisíl·lab

Hi ha 409 monosíl·labs, dels quals 17 presenten confusió vocàlica (un 4,1%). Quant als canvis de a per e , dels 299 en què esperariem e , 8 són de $e > a$, un 2,6%. I allà on esperariem a , 110, 9, un 8,1%, són de $a > e$. És a dir, en els monosíl·labs d'aquesta còpia també la e tendeix més a representar la vocal neutra (vegeu taula 2). En canvi, de mots polisíl·labs n'hi ha 1.188, dels quals 161 presenten confusió (un 13,5%). Dels 411 casos de e , 146, el 35,5%, es transformen en a (taula 7).

%	$a > e$	$e > a$	$a > e + e > a$
Monosíl·lab	8,1	2,6	4,1
Polisíl·lab	1,9	35,5	13,5
Tots els mots	2,7	21,6	11,1

Taula 7. Resultats de la confusió de a i e segons el nombre de síl·labes del mot

d) Categoria morfològica del mot

Tal com ja hem apuntat en analitzar aquest punt en la còpia anterior, tampoc ara cap de les tres categories morfològiques triades coneix l'aplicació de la regla. Si en l'altra còpia són els substantius els que s'hi aproximen més, ara són els determinants els que aconseguen un major percentatge (44%). A la taula 8 es pot apreciar això que diem.

%	$a > e$	$e > a$	$a > e + e > a$
Substantius	1,3	25,5	11
Verbs	5,2	33,9	18,8
Determinants	0,9	44	8,8

Taula 8. Resultats de la confusió de a i e per categories morfològiques de mots

e) Els morfemes gramaticals *-es* i *-en*

La diferència entre els dos documents es ressalta més en aquest apartat. Contràriament al que hem assenyalat abans, en aquest text la representació com a *-as* dels plurals femenins només arriba al 14,7% (14 ocurrences de les 95 en total). Pel que fa a l'article femení plural, les formes amb *las* representen el 31,5%, lluny també del 75% que enregistraïem en el document anterior. Quant al morfema de la sisena persona verbal, si en l'altre document el percentatge d'aparició de la terminació *-an* era minoritari, en aquest text encara baixa més: fins al 19,7% (14 de les 71 ocurrences possibles). Tot i això, també hem d'afegir que en aquest text és la flexió verbal la que supera en 5 punts la flexió nominal, fet que també és coherent amb el que hem apuntat en el punt anterior. La taula 9 ens mostra aquestes diferències tan grans entre els morfemes gramaticals en una i altra còpia

%	BUB 559	BC 451
-es > -as (flexió nominal)	79	14,7
<i>les</i> > <i>las</i> (article)	75	31,5
-en > -an (flexió verbal)	37,3	19,7

Taula 9. Resultats de la confusió de *a* i *e* per morfemes gramaticals

f) Algun vocabulari

De les vuit paraules que hem examinat en aquest apartat per a la primera còpia (BUB 559), que exhibia un predomini aclaparador de neutralitzacions, ara les quatre primeres (els noms en plural *santes*, *espines*, *dones* i *moltes*) s'hi mostren resistents perquè presenten, respectivament, entre un 0% d'ocurrences i un 25%. Així, en el plural de la paraula *santa* sempre enregistrem *santes*, i només en el cas de la forma *espines* trobem *espinas* en 3 casos dels 12 possibles (25%). Això va naturalment en consonància amb la baixa presència de la neutralització en la terminació *-as* (BC 451: 14,7%). En canvi, la representació de la *-a* és majoritària per als tres substantius que hem tractat en singular: *bisbe* (88%), *pare* (83%) i *comte* (100%), que trobem majoritàriament o sempre amb les formes *bisba*, *para* i *comta*. Així mateix, la preposició *sobre*, sempre compareix com a *sobra*. Vegem aquests resultats comparant les dues còpies del manuscrit (taula 10).

%	BUB 559	BC 451
<i>santes</i> , <i>espines</i> , <i>dones</i> , <i>moltes</i>	75-100	0-25
<i>bisbe</i> , <i>pare</i> , <i>comte</i>	80-100	83-100
<i>sobre</i> (prep.)	100	87

Taula 9. Resultats de la confusió de *a* i *e* per morfemes gramaticals

3. Conclusions

La sociolingüística històrica és una branca de la sociolingüística de la variació que s'ha d'enfrontar amb un problema que no té la seua disciplina matriu: la recerca sobre textos escrits del passat que, des del present, no podem controlar de la mateixa manera que quan treballem amb subjectes actuals. Per això hem de recórrer a quantificar variants, detectar les errades, comparar còpies d'uns mateixos textos, etc.; això és, a traure el bo i millor d'unes dades necessàriament limitades.

La vocal neutra àtona ([ə]) és una de les més singulars del català en el seu entorn romànic. Curiosament, aquesta vocal no és pròpia de tota la seua àrea lingüística, sinó només d'una part, la zona oriental, on va nàixer coincidint gairebé amb els orígens de la llengua. La datació i localització més antigues situen el sorgiment d'aquest canvi en el segle XI a la comarca nord-oriental del Rosselló. Com a regla variable, comença en uns contextos lingüístics concrets i, a poc a poc, va estenent-se a d'altres fins a acabar de generalitzar-se a tota la part oriental del català probablement durant els segles XIV-XV. Tanmateix, aquest escampament de la regla variable no comporta la seva acceptació com un element més de la llengua normativa, la qual segueix aferrant-se al sistema tradicional, representat pel català occidental. Això significa que en l'elocució formal i l'escriptura no es tolera la presència d'aquest so, representat gràficament per les oscil·lacions que presenten els escrivans de la banda oriental entre les lletres *a* i *e*.

El nostre objectiu en aquest treball ha consistit a resseguir la variabilitat d'aquesta regla ($a, e > ə$) en el model de llengua normatiu del segle XV mitjançant el còmput de totes les ocurrencies de les grafies *a* i *e* en covariació amb una sèrie de factors de context lingüístic. Ho hem fet a partir de dues còpies d'un capítol del mateix manuscrit (*Històries i contemplacions*). Els copistes deixen veure la seua procedència de la zona oriental del català perquè presenten vacil·lació en l'escriptura de *a* i *e*. Els resultats obtinguts, però, ens indiquen que aquests copistes encara controlaven prou bé la norma tradicional del català, atès que les dues còpies presenten proporcions baixes d'infracció de la norma: un 12,1% en la còpia BUB 559 i un 9,8% en la BC 451. Ara bé, quan analitzem els resultats per factors contextuals, observem que augmenten les infraccions en la posició posttònica: un 21,6% i un 14,3%, respectivament. Observem que el copista de la BC 451 aconsegueix mantenir una major fidelitat a la llengua normativa, amb uns percentatges sempre més baixos (9,8% i 14,3%). També és així quan comparem les xifres corresponents a les tendències de canvi entre les vocals: de $a > e$ (= la representació d'una *e* quan toca una *a*) i de $e > a$ (= la transcripció d'una *a* en comptes d'una *e*). Aquesta última tendència és la més freqüent, i quan la creuem amb la posició posttònica, descobrim l'aplicació de la regla en la còpia BUB 559, amb un 61,4% de casos, mentre que no arribem a l'aplicació de la regla en la còpia BC 451, però assolim el percentatge més elevat d'aquesta còpia, un 35,2%. És evident que aquesta tendència cap als percentatges elevats en l'entorn combinat de $e > a$ en situació de síl·laba posttònica palesa que aquest

era el context on els nostres copistes tenien més dificultats a servir lleialtat a la normativa, senyal que en l'elocució formal dels catalans orientals també era més difícilment evitable la neutralització. Això ens podria dur a suposar que aquest entorn seria el «nucli dur» de la vocal neutra, i, a partir d'ací, a deduir que podria haver estat en el seu dia el context on hauria sorgit el canvi lingüístic que investiguem.

Ja en menor mesura, però també marcant la pauta, la tendència $e > a$ és decisiva combinada amb els altres factors que hem tingut en compte. Així, la quantitat sil·làbica dels mots és rellevant, puix que els polisíl·labs (enfront dels monosíl·labs) que ofereixen el canvi $e > a$ arriben a un 38,7% en la còpia BUB 559 i a un 35,5% en la còpia BC 451. També succeeix així quan analitzem la categoria morfològica del mot afectat: els substantius, els verbs i els determinants, que són els tipus de mots més abundants, mostren entre el 24,4% i el 40,6% d'ocurrències $e > a$ en la còpia BUB 559 i entre el 25,5% i el 44% en la còpia BC 451, ara amb un lleuger predomini de les petges de la neutralització en aquesta última còpia, però sense arribar a una diferència significativa. Finalment, ens hem ocupat de les terminacions flexives *-es* (nominal) i *-en* (verbal) per descobrir que la neutralització és absolutament predominant en el primer morfema gramatical: *-es*, que passa majoritàriament a *-as* en la còpia BUB 559 (79% dels casos), cosa que coneix la seua concreció en les formes majoritàries *santas*, *espinas*, *donas* i *moltas*, i en l'article *las*. El percentatge del morfema verbal *-en*, convertit en *-an*, és molt més baix (37,3%), però relativament alt per a la mitjana del copista de la BUB 559. En canvi, la còpia BC 451, d'acord amb la major fidelitat normativa del seu copista, presenta majoritàriament *-es* (només amb un 14,7% de pas a *-as*) i *-en* (amb un 19,7% de *-an*).

Som conscients que aquest és només un primer intent de copsar el capteniment de la vocal neutra àtona en la modalitat de la llengua normativa catalana quan ja ha estat estès el seu ús en el registre col·loquial. Reconeixem que aquest plantejament el fem sobre la representació gràfica d'aquesta vocal, cosa que comporta limitacions evidents. Així mateix, acceptem que ens hem cenyit a l'anàlisi de dues còpies d'un text necessàriament breu i d'una temàtica molt concreta amb la voluntat de mostrar les pautes que podia seguir la regla variable objecte d'estudi durant tot un segle, el XV, que és el més ric en textos en tota la història de la llengua catalana. Tanmateix, estem segurs que el nostre treball podrà servir d'invitació a recerques futures amb més recursos textuais i una major capacitat d'anàlisi.

Bibliografia

Arronis, C.; Mas, A. «Contemplació del Dimecres Sant: presentació, anàlisi lingüística i edició». *Miscel·lània Albert Hauf*, 3. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012, 153-182.

- Badia, A. *Les «Regles de esquivar vocables» i «la qüestió de la llengua»*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999.
- Colón, G.; Ferrando, A. *Les «Regles d'esquivar vocables» a revisió*. València/Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana/PAM, 2011.
- Coromines, J. «Les 'Vides de sants' rosselloneses». *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club editor, (1945), 1971, 276-362.
- Dupuis, F.; Lebart, L. «Visualization, validation and seriation. Application to a corpus of medieval texts». M. Dufresne, F. Dupuis, E. Vocaj (ed.). *Historical Linguistics 2007*. Amsterdam: John Benjamins, 2009, 269-284.
- Ferrando, A. «El paper dels primers editors (1473-1523) en la fixació del català modern». *Caplletra*, 27, 1999, 109-136.
- Ferrando, A. «2. Les regles: autoria, gènesi, criteris, context». E. Colón i A. Ferrando, 2011, 131-298.
- Fouché, P. *Phonétique historique du Roussillonnais*. Ginebra: Slatkine Reprints, (1924), 1980.
- Gimeno, F. «Vers una sociolingüística històrica». *Treballs de sociolingüística Catalana*, 5, 1983, 53-70.
- Gulsoy, J. «Fragmentació dialectal del català». *Estudis de gramàtica històrica*. València/Barcelona: Institut de Filologia Valenciana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, (1986), 1993, 49-64.
- Izquierdo, J. «Sobre el context manuscrit del poema 'Barons, scoltats un patit' sobre l'Anticrist: una reinterpretació d'alguns textos atribuïts al fals sant Pere Pasqual». *Llengua i Literatura*, 8, 1996, 345-355.
- Labov, W. *Principles of Linguistic Change*. Vol. I: *Internal factors*. Malden/Oxford: Blackwell, 1994.
- Mas, A. «La sociolingüística històrica: una alternativa a l'anàlisi del canvi lingüístic». *Noves SL. Revista de Sociolingüística*, <<http://cultura.gencat.net/llengcat/noves>>, tardor del 2003.
- Mas, A.; Arronis, C. «Història de la santa Corona: estudi preliminar i edició». Actes del V *Colloque International de l'Association Française des Catalanistes : langue, littérature et civilisation* (en premsa), 2011.
- Montoya, B.; Hernández, M.; Gimeno, F. «Historical sociolinguistics: a current trend of research». *Catalan Review*, IX/2, 1995, 291-315.
- Rabella, J. «Les altres 'Regles d'esquivar vocables': les correccions en la documentació processal». *Caplletra*, 27, 1999, 55-63.
- Rafanell, A.; Valsalobre, P. «'Català' i 'valencià' al primer Cincents. A propòsit de dues edicions de l'Spill de la vida religiosa». *Caplletra*, 27, 1999, 137-165.
- Rasico, P. «Les Ordinacions de la Vall de Ribes». *El català antic*. Girona: Universitat de Girona, (1999), 2006, 449-460.
- Riera, J. «La invenció literària de sant Pere Pasqual». *Caplletra*, 1, 1981, 45-60.

- Rossich, A. «Una qüestió d'història de la llengua catalana: el reconeixement de la vocal neutra». P. Balsalobre & J. Gratacós (ed.). *La llengua catalana al segle XVIII*. Barcelona: Quaderns Crema, 1995, 119-200.
- Rossich, A. «El model ortològic del català modern». A. Ferrando i M. Nicolás (ed.). *La configuració social de la norma lingüística a l'Europa llatina*. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2006.
- Veny, J. *Els parlars catalans*. Mallorca: Moll, (1978), 1982.
- Veny, J. «Valencianitat del Curial». *Estudis lingüístics valencians*. València: Universitat de València, 2009, 253-292.

Annex I (BUB 559)

La ystòria de la santa corona de Jesuchrist que li fou posada lo divendras sant sobra lo seu gloriós cap

Quant Jesuchrist fon pres en poder de Pilat, gran avalot de jueus fo a la porta cridant que tal hom no devia pus viura, mas que morís. E Pilat, vaent tan gran avalot, va's pensar que faes ben fort asotar Jesuchrist, e que li faes metra al cap una corona de spinas punyents, en manera que lo cap e la cara del punyiment de les spinas decorregués de sanch. E aquest pensament de Pilat fon per so que los dits avolotadors ne aguessan pietat quant semblant lo aurien [81v] vist. E aquell pensament ell lo ach per bo e volch-lo metra en obre. E de fet dix a Jesuchrist: «Bon home, tot lo poble és mogut contra tu, e què has fet?». E Jesuchrist no li respòs. Dix Pilat: «E no veus tu que yo he potestat de tu liurar a mort e de ascapar a mort?». Respòs Jesuchrist: «No auries potestat si lo meu Para celestial no la t'agués donada».

E de fet menà Pilat als ministras que los uns lo asotassen e los altras li faessen una corona ben punyent de spinas per al cap del gloriós Jesuchrist. Per so que lo seu dit pensament sa complir [sic], de què los ministras qui l'avien a-sotar ab Pilat ensemps li digueran: «Maestra, preguam-vos que-ns perdoneu per so que a l'avollot dels jueus donen callament, avem acordat que us asotem e us metam en lo cap una corona de spinas e mostrar-vos-em als dits avallotadors, e cresem que us auram pietat, e axí [82r] preguam-vos que-ns perdoneu».

E de fet, Jesuchrist mes mans a despullar-sa, e pendent lo temps de l'asotar, los altras masips donaven recapta a la corona, e no sabien d'on aguessan tals spinas com

may en sentència neguna aguessan vist home d'espinas coronat. E estant en aquest pensament, dix ·i· dels ministras: «Jo us diré, senyors, què farem. Veus que disapta és la nostra Pascha e los pagesos deven aportar rama e junchs marins, e ha-n'í de molt punyents, sperem fins que sien venguts». Dix ·i· altre servent: «Ja-ls an portats». E axí anaren triar ·lxxii· junchs marins, los quals eran axí aguts que terribla cosa era, e feta la corona posaren-le-y al cap. E dien molts contemplatius que alguna de les spinas li entraven fins al servell. E axí envers la cara, entre la carn e l'os del cap, perquè tot lo cap e la cara fo ple de sanch per rahó de la dita corona. E axí lo glo[82v] riós Jesús fou sentenciat a mort.

Ja sabets la manera com après vench Juseph Abaramatia e Nicodemus, e meteren lo cors de Jesuchrist en una scala, la qual havia servit a davallar Jesuchrist de la creu. E lo cap gloriós ab la corona penjava fora l'escala, e axí ab grans plors portaren Jesuchrist al sapulcra. E mentre lo portaven, la gloriosa verge Maria scomés ·iii· o ·iiii· veguades de levar del cap del seu gloriós fill la corona de las spinas, e no poch per dos rahons: la primera, com los junchs eren encarnats en lo cap fins al cervell, e l'altre rahó és que la sanch molta se era axí escampada en los cabels e secada, que si tania axí fort que en tot lo camí no la y poc lavar. E quant foren al sapulcra, la gloriosa verge Maria preguà santa Magdalena dient axí: «O amigua mia Magdalena, la forsa m'és [83r] falida, prech-te que vullas ajudar, car no pusch arencar aquesta santa corona del cap del meu gloriós fill». E axí abdós ensemps plorant ab gran afanny arencaren aquella santa corona del cap de Jesuchrist. E la gloriosa verge Maria s'enportà la dita corona del cap del gloriós Senyor Jesuchrist.

E quant foren a la posada de la gloriosa Verge Maria, la dolsa gloriosa cridà totas las santas donas e va'ls mostrar la santa corona plena de sanch preciosa de Jesuchrist, e dix-lus aytals paraulas: «Santas donas, yo sé de tot cert per la boca del meu fill que ell al terçer dia resuscitarà en cors glorificat, e cors resuscitat ab totas sas perfeccions e ab tota la sanch. En la present corona ja veseu quanta n'í ha, vetlem e contemplem en la gloriosa sanch, e partiam-nos per guoytas, car en lo punt que la sanch se partirà de la dita corona, lo meu fill serà re[83v]suscitat». E axí, en hora d'alba, lo terçer dia la sanch fou fora de la dita corona e dels altras lochs on fou scampada. Ladonchs, vista aquesta tan gran maravella, las santas donas anaran al sepulcra com ja sabets, e, mentra las donas anaran al sapulcra, Jesuchrist ab cors glorificat aparech a la gloriosa verge Maria primer que a nagun. E lo gloriós Senyor après moltas paraulas dix: «Mara mia gloriosa, jo us prech que tinguats en guarda aquexa mia corona, car relíquie és, que en lo temps esdevenidor per los meus faels crestians ne serà feta molt gran festa en reverència de la mia passió». Per què la gloriosa tench la dita santa corona en tota la sua santa vida, e tota hora que volia fer oració, la santa corona era lo oratori; e quant la gloriosa verge Maria avia desig de parlar e de veure al seu gloriós fill en la santa cambra, e alà on a ella plahia, apellava ·i· dels apòstols [84r] e fahia-li dir missa. E quant lo prevere tenia consagrat lo cors de Jesucrist, la Verges [sic] gloriosa vahia lo seu beneÿt fill en la forma e manera que ella avia desig de veure'll, e parlava ab ell e s'aconsolava de molt gran consolació ab son gloriós fill Déu e hom tot gloriós, ab molts àngells. E ab molts gran cants e melodias fou totstemps an tals fets son oratori de la santa corona. E aquesta manera tench la gloriosa verge

Maria fins a la sua fi. E a la sua fi féu aplegar tots los apòstols e las santas donas per veure a qui comenaria la santa corona, e fou determenat que fos comenada a santa Magdalena e santa Martra. E veus per què fou mils comenada en aquellas santas donas que a naguns altras, per so com estaven en Jherusalem e venien-hi tots aquells qui s'anomenaven de Jesuchrist ospitelitat; e més, com los altras anaven e hav[i]en anar per lo món preicant la paraula de Jesu[84v]christ. Per aquestas rahons aquellas sanctas donas tingueran e agueran en guòrdia la dita santa corona.

Aprés alguns annys los crestians crexien e multiplicavan, e fahien cap de la casa de las santas donas, de què los infaels e jueus meteran gran ramor en Jherusalem faent tot lur poder, que una veguada aquesta casa fos destrouïda, per so que los crestians no agessen cap de hon habitar. E axí u faeran e u materan en obra per què santa Magdalena e santa Martra e sant Làtzer, e molts d'altras sants foren en mar, sens dinés, sens roba e sens pa, emperò ab la santa corona. E aribaren en Masella sans he vius, mas mal pensats, que axí eran flacs que no-s podien tenir en peus. E las gents de Masella, qui vaheren aytals gents, stigueran molt meravellats e ajudaren lurs de lus almoynas. E los sant[sic] glori[85r]osos feran alguns miracles de què la veu sa stangué per tota la terra en una.

E en una çitutat que ha nom Tarascó, la qual astà riba del Royno, e avia-hi una cuca tan gran com un bou, e tenia alas e anava per l'aygua e per la terra, e fahia tants de mals que la gent ja no se'n podia defendre ni gosaven anar per defora las ciutats que de fet no fosen morts per la dita cuqua. Per què la santa gent fou emprada per la gent de la terra que preguassen Déu que aquella tan gran plagua los volgués lavar. E tantost aquella santa companyia mes-se en oració e agueran revelació de Jesuchrist que santa Martra sens pus prengués la santa corona. E ella mes-la en lo braç squerra e en la mà dreta un salpaser, e que donàs a la cuqua de la aygua beneÿta, e axí. per reverència de la santa corona, la dita cuqua sa laxà pendra a santa Martra, mas emperò santa Marta no mos[85v]trà gens la santa corona per tal que no la y levassen.

Aprés poch dies, santa Magdalena dix a sant Làtzer e a las santas donas que ella devia muntar en tal muntanya per a fer penetència, que les plagués li acomenassen la santa corona de Jesuchrist ab què s'aconsolàs. E mentre la veuria, li membraria de Jesuchrist e de la gloriosa verge Maria, e axí u feren. E ella la tench en lo desert totstemp ab si, e àngells ab grans cants certas horas venien aquí on era santa Magdalena e la santa corona. E prenien e alsaven alt aquella santa corona pus alt que la dona, e pus alsaven alt gran tret sus la terra la dita dona. E deyen cantant: «Laus e glòria sia a Jesuchrist, Déu e hom, tot poderós, en los cels e en la terra. Amen. E als sants benendició e gràcia, vènia e perdó, e a la santa corona de Jesuchrist e a las altras relíquies suas per la sua honor e reverència».

E asó durà fins a la fi de la [86r] santa Magdalena, en la qual fi per àngels li fou revellat que dispongués e proveÿs de les cosas que li eran comenadas e que faes orda christiana, so és a saber, {que rasabés} lo cors sant preciós de Jesuchrist e que (que) comenàs la santa corona a sent Maximí, bisbe de Achs. E ladonchs, santa Magdalena ab voler de nostro Senyor Jesuchrist tramés a un sant prevera, qui avia ·xii· anys ha stat solotari en la mutanya [sic] de sent Maximí, qui era para seu speritual, que

aytal hora ella seria en la capella sua per so com Déu la avia apellada per aytal dia a la sua glòria, per què-l pregava que a lla dita (capella)* ora, ço és a saber, lo jorn de Pascha, li tingués aparellat lo cors preciós de Jesuchrist, e axí fou fet en la dita capella. E per àngells la santa dona fou aportada en la dita capella en la qual li fou aportat lo cors preciós de Jesuchrist en un acaptador. Ella va's lansar en terra dient a sent Maximí [86v] e plorant: «Beneÿt siats de Déu lo pare, e Fill e Sant Spirit. E yo, indigna peccadora, miserable, per ell sia perdonada. E vós lo'n vullats preguar per amor e honor de Jesuchrist, lo qual sé que vós portau per mi combregar». Lavós sent Maximí mostrà lo cors preciós de Jesuchrist, e lo para Maximí e la beneÿta ab grans sanglots e plors de gran devoció adorant aquella sagrada òstia on era lo cors sagrat de Jesuchrist. Dix la santa Magdalena: «Senyor Jesuchrist, ver Déu e ver hom, yo he guordada aquesta vostra corona fins ara e havets-me revellat que en la mia fi yo la liuràs al para Maximí, suplich-vos me perdonets com no la he tenguda ab aquella reverència e honor que deguera (e)* {i} davant vos, Déu meu e senyor meu, la do en aquest sant bisba axí com vós, Senyor, m'avets manat». E lavors, ab gran devoció, lo dit bisba rasabé la santa corona, e la sancta Magdalena rasabé lo cors preciós de Jesuchrist [87r] ab gran devoció.

E lo sant bisba fou en sa posada, ell tinent e adorant la santa corona devotament, dix «Senyor Jesuchrist, qui portist aquesta santa corona beneÿta sobra lo teu cap preciós en lo dia de la vostra sagrada passió, yo no son digna de guordar tant grant joya ni tant maravellosa com és aquesta». E tot sacretament ell se n'anà al rey de França acompanyat ab part de sos canonges, los quals no sabien per què anaven ni sabien res de la santa corona. E axí foren davant lo rey de França, e lo rey de França féu-li gran honor. E quant ach oÿda la embaxada de la santa corona de vera consolació e guoig, no sab al món que-s fassa ne com lo acullís, perquè lo rey menà lo sant bisba e cano[n]ges per molts dies faent-los gran festa. Aprés, lo rey ab son consell determenaran que la coro[87v]na per lo rey fos acomanada al sant bisba, pus Jesuchrist lo y havia alet per tal joya a guordar; e als canonges e donà'ls de grans dons e féu-los acompanyar fins a la ciutat de Achs. E los de la ciutat, qui no sabien res de la santa corona, fins que lo rey sant Loÿs de França fou; lo qual rey, axí com aquell qui era molt anamorat de les joyas de Jesuchrist, e sertificat que la santa corona era en comanda per lo rey de França, féu sollempnas misatges per demanar per lo rey de França la santa corona, e molt benignament los fou liurada, e Loís, sant rey, la rasebé ab molt gran honor.

E en aquel temps lo rey d'Aragó, en Jacme, de bona memòria ab gran victòria la ciutat de València pres de poder de infaels. E vench en orelles del sant rey Loís de França [88r] e, axí com a catòlich crestianísima, hac-ne molt gran pleser, e de fet, mogut de devoció, pensà e (gi)* cogità què poria fer que fos glòria a Déu e pleser a la ciutat de València. Mogut de leyal amor, pres una spina de la santa corona de Jesuchrist, e ab gran enbaxada tramés-la a la ciutat de València per singular relíquia. E quant los foren en la dita ciutat, lo bisba e capítol governador e jurats e consell ab professó feta rasaberan la santa spina. E fou acomenada per la ciutat e per lo bisba al capítol de la Seu de València, lo qual bisba e capítol an recaptats dels sants paras cardenals e bisbas molts perdons. E lo bisba, qui (capítol)* lavós era de València, avia

nom n'Andreu del Blat, frare preycador, fo hom de molt bona vida. E per rahó de la santa spina se fa gran festa en la dita ciutat de València de tota la santa corona de [88v] Jesuchrist, fou fet loch en què estigués la santa spina sopra lo portal de la sagrastia hon ha unas retxas de ferro, e asò per tal que las gents aquí faessen oració e guonyassen los perdons, qui y són grans.

E après, alguns anys sa saguí so que oyrets desús, hon és vuy en dia la santa corona ne en quina manera està sol lo sèrcol de la corona sens neguna spina. E veus per què ni com lo rey de França les ha partidas per lo món en los lochs de devoció las santas spinas de la corona de Jesuchrist.

Lo compta d'Urgell, fill del germà del rey d'Aragó, estant de adat de ·xxv· anys, se mes al cap que cercàs lo món, e féu molt gran aparell de gentils homes e de moltas joyas e de molta moneda. E axí foren per ses jornadas la via de França per què foren prop la ciutat hon estava lo rey. E lo bisba de la ciutat era de gran deuta ab lo dit [89r] compta, e sabé que tal gent atenia va'ls a-xir a resebra ben mige lengua, e féu-los molt gran festa. De què lo bisba parlà ab lo rey e dix-li com en sa cort eran tals gents del linatge del rey de Aragó, e lo rey, qui ach sabut e per lo bisba fo certificat, féu al compta gran festa, ço és a saber, que-l convidà a dinar e per la ciutat a cavalcar.

E quant foren dinats e fetas las festas, lo rey los convidà si volien veura las suas relíquies, e digueran lo bisbe e lo compta que gran pleser los ne faria. E axí anaren ves la capella on stavan las santas relíquies, e lo rey dix al bisba que mostràs las santas relíquies, e axò ho féu; e féu mostrar la santa corona de Jesuchrist, a la qual tots feran gran honor. E diu que en la santa corona no y havia neguna de les spinas sinó tan solament lo sèrcol, lo qual era tangut en tanta reverència que no podia pus. E quan agueran adoradas las santas relíquies, dix lo compta al rey: «Senyor, prechvos me fassats ·ii· cortesies, la primera, que vós me diguats que és de les spinas de la santa corona, e l'altra, Senyor, que a vós plàcia ma matats la santa corona sopra lo meu cap per so que yo puxa dir que yo e tanguda en lo meu cap la santa corona de mon Senyor Jesuchrist». E lo rey lo y atorguà. E primerament, li fou mesa sopra lo seu cap la santa corona ab molt gran devoció. E diu que és tan gran que envidas se aturava en lo cap, ans li cahia e li caygué sopra los musglos. E fahien-hi moltes rahons per què era tan gran: la una, que lavós era la corona verda, e l'altra, que y eran las spinas qui enlardavan lo cap de Jesuchrist. Totas aquestas rahons foren sopra la granària de la santa corona.

Dix lo rey: «Avets-me demanat què és de las spinas, dich-vos que tots los reys de França se són criats departir-la per [90r] tot lo món de christians, per reys e per ciutats e per homes devots en alguns monestirs; e axí per tot lo món las han donadas nostras antasasors. E yo –dix lo rey– he trobat en inventaris que aytal rey n'a tramés una spina al rey d'Aragó, lo qual, segons se diu, la donà a la Seu de València». «Donchs –dix lo compta– Senyor, en lo inventari que havets trobat, axí com havets dit, fa menció com vench la santa corona en la casa de França?». E dix que och. «E Senyor, e digau-me alguna cosa». Dix lo rey com lo gloriós Jesuchrist dix a la gloriosa mara sua, que après la mort la y lavàs del cap, e après, a la fi, com la gloriosa verge Maria la comenà a santa Magdalen e a sant Làtzer e a santa Martra. E après com per

santa Magdalena fou acomanada a sant Maximí, bisba de Achs, e com [90v] sant Maximí la portà a ·i· rey de França. E lo rey dix que no era ell digna que tingués tall joya, mas pus a Déu plàsia que sant Maximí la tengués que ell la y comenava. E axí la tench sant Maximí e la comenà quant se morí als seus canonges en lo temps del rey sant Loýs. E ·i· jorn ell ligint los dits inventaris, ell trobà hon era la santa corona de Jesuchrist e que era per tal rey acomenada a sant Maximí. E per aquesta manera, la santa corona és venguda en la casa de França de què lo bisba e-l compta feran al rey moltas gràcias com ab tanta benignitat li avia plagut comptar los afers de la santa corona de Jesuchrist.

Annex II (BC 451)

Aquesta és la ystòria de la santa corona de Jesuchrist la qual fou posade lo divendres sant sobre lo seu gloriós cap

[31v] Quant Jesuchrist fon pres en poder de Pilat, gran avalot de jueus fo a la porta cridante dient que tal homa no devia pus viure, mas que morir. E Pilat, vaent ten gran avolot, va's pensar que faes fort be assotar Jesuchrist, e que li faes metra al cap una corona d'espines punyents, en manera que lo cap e la cara del punyiment de les spinas corragués de sanch. E aquest pensament de Pilat fon per so que los dits avolotadors ne aguessen piatat quant lo veurien axí adobat. E aquell pensament el ach per bo e bolch-lo metra en obra. E de fet dix a Jesuchrist: «Bon homa, tot lo pobla és mogut contra tu, e què has fet?». E Jesuchrist no li respòs. E dix Pilat: «E no veus tu que jo he potestat de lliurar-te a mort e d'escapar-te de mort». Respòs Jesuchrist: «No hagueres tu potestat en mi si lo meu Para celestial no le t'agués donada».

E de fet menà Pilat als ministres que los uns lo asotassen e los altres li faessen una corona be punyent d'espines per lo cap del gloriós Jesuchrist. Per què lo seu dit pensament se complís, de què los ministres qui l'avien a-sotat ab Pilat ensemps li digueren: «Mestra, preguam-vos que-ns perdoneu car per so que lo avolot dels jueus agen calament, avem acordat que us assotassem e us matam una corona d'espinas e mostrar-vos-em [32r] als dits avolotadors, e creem que us auram pietat, e axí suplicam-vos que-ns perdoneu».

E de fet, Jesuchrist mes mans a despullar-se, e pendent lo temps de l'assotar, los altres macips donaven racapta a la corona, e no sabien de on aguessen tals spinas com may en sentència nanguna aguessen vist homa d'espinas coronat. E estant en aquest pensament, dix un dels ministres: «Jo us diré, senyors, què farem. Veus

que dissapta en la nostra Pasca los pagesos deven aportar rama de jonchs marins, e a-n'i de molt punyents, sperem fins que sien vinguts». Dix un altra servent: «Ja-ls an portats.» E axí anaren triar vuytante-e-dos jonchs marins, los quals eren axí aguts que ere terribla cosa, e feta la corona posaren-la-li sobra lo cap. E dien molts contemplatius que algunes de les spines li entraven fins al servel. E axien entra la cara e entra la carn e l'os del cap, perquè tot lo cap e la cara fou plen de sanch per la corona. E axí lo gloriós Senyor Jesús fou sentenciat a mort ja sabets la manera com.

Aprés vench Josep Abarimatia e Nicodemus, e materan lo cors de Jesuchrist en una scala, la qual avia servit a davallar Jesuchrist de la creu. E lo cap gloriós ab la corona penjava fora [32v] la scala, e axí ab molts grans plors portaren Jesuchrist al sepulcra. E mentra'l portaven, la gloriosa Verge Maria asagà tres o quatre veguades de lavar la corona de las espines del cap del seu gloriós fil, e no le y poch lavar per dues rahons: la primera, per ço quant los jonchs eren encarnats en lo cap fins al servel, e l'altra rahó és que la sanch molta se era scampada per los cabels e sacada, que si tania axí fort que en tot lo camí no le y poch lavar. E quant foren al sepulcra, la gloriosa Verge Maria preguà la Magdalena dient axí: «O amigua mia Magdalena, la força m'és [83r] falida, perquè't prech que-m vulles ajudar, car no puch arrancar aquesta santa corona del cap del meu gloriós fill». E axí endues ensemps plorant ab molt gran affany arrancaren aquella santa corona del cap del baneit Jesuchrist. E la gloriosa Verge Maria s'enportà la dite corona.

E quant foran a la posada de la gloriosa Verge Maria, la dolça gloriosa cridà totes les santes dones e va'ls mostrar la santa corona plena de la sanch preciosa de Jesuchrist, e dix-lus aytals paraules: «Dones santes, jo sé de tot cert per la boca del meu car fill que al terçer die el resucitarà en cors glorificat, e cors ressuscitat ab totes ses perfeccions e ab totes la sanch. En la present corona ja veets quanta n'i ha [33r], que us prech que vetlem e contenplem en la gloriosa sanch, e partiam per guaytes, car en lo punt que la sanch se partirà de la dite corona, lo meu car fill serà resucitat». E axí, a hora de l'alba, lo tercer dia la sanch fou fora de la dite corona e dels altres lochs on fou scampada. Ladons, vista aquesta ten gran meravella, les sanctes dones anaren al sepulcre com ja sabets, e, mentre les dites dones anaven al sepulcre, Jesuchrist ab cors glorificat aparec a la gloriosa Verge Maria primer que no a nangú. E lo gloriós Senyor après moltes paraules dix: «Mara mia gloriosa, jo us prech que tinguats en guarda aquexa mia corona, car relíquia és, que en lo temps esdavenidor per los meus faels crestians ne serà feta molt gran festa en raverència de la mia paciò». Per què la gloriosa tench la dita santa corona santa en tota sa vida, e tota ora que volia fer oració, la santa corona era l'oratori; e quant la Verge Maria avia desig de parlar e de veura lo seu gloriós fill en la sua santa cambra, e alà ont a ella plaÿa, apellava un dels apòstols e faÿa-li dir missa. E quant lo prevera tania la hòstia per consegrar lo preciós cors de Jesucrist, la gloriosa Verge Maria pregava lo dit prevera que-l tingués un poch per amor d'ela, e [33v] llavors la Verge gloriosa vaÿa lo seu baneyt fil en la forma e manera que ela avia desig de veure'l, e parlava ab el e s'aconsolava de molt gran consolació ab son gloriós fil Déu e hom tot gloriós, ab molts àngels. E ab moltes gran cants

e melodiosos fou totstemps en tals fets son oratori de la santa corona. E aquesta manera tenc la gloriosa Verge Maria fins a la sua fi. E a la sua fi féu aplaguar tots los apòstols e les santes dones per veura a qui comanaria la santa corona, e fou determanat que fos comanada a santa Magdalena e a santa Martra. E veus per què fou més comanada en aquelles sanctes dones que en nangunes altres, per so quant estaven en Jherusalem e vanien-hi tots aquels qui s'anomenaven de Jesuchrist spitalitat; e més, com los altres anaven e havien anar preÿcant per lo mont la paraula de Jesuchrist. E per aquestes rahons aquestes sanctes donas tingueren e agueren en guorda la dite sante corona.

Aprés alguns anys los crestians craxien e multiplicaven e faÿen cap de la casa de les sanctes dones, de què los infels e jueus materen gran ramor en Jherusalem faent tot lur poder, que una vaguade aquesta casa fos destroyda, per so que los crestians no ageren cap on posassen ne poguessen habitar. E axí u faeren e ho materen en obra per què sancta [34r] Magdalena e santa Martra e sent Làtzer, e moltes d'altres santes persones acordaren que-s matessan en mar, e quant foren en mar no avien pa ni vi ni diner ni mala, emperò ab la santa corona. E-ls aribaren en Macela sans e vius, cat sia mal pensats, que envides se podien tanir en peus tant eren flachs. E la gentsde Macella, qui vaeren aytal gent, estigueren molt meravelats e ajudaren lus de lurs almoynes. E los sants gloriosos faeren alguns miracles de què la veu se escampà per tota la terra en una.

E en una çiutat qui ha nom Tarascó, lo qual està riba del Royna, avia una cuca ten gran com un bou, e tania alas e anava per l'aygua e per la terra, e faÿa tant de mal que las gents ja no se'n pudian deffendra ne guosaven anar deffora la ciutat que no foren morts per la dite cuca. Per què la santa gent fou amprada per la gent de la ciutat e de la fia que preguassen nostra Senyor Déu que-ls volgués lavar aquela tant gran plagua. E tantost aquela santa companyia mes-se en oració e agueran revalació de Jesuchrist que santa Martra sens pus prengués la dita corona. E que y anàs e axí u faeren. E la dita santa Martraz mes-se la dita santa corona al braç esquera e après en la mà [34v] una caldera ab aygua baneyta, e axí per reverència de la sancta corona, la dita cuca se lexà pendre a santa Martra, mas emperò santa Marta no mostrà enaxí la sancta corona per tal que no le li lavassen.

Aprés poch dies, santa Magdalena dix a sent Làtzer e a tota la santa companyia que ella avia a montar en tal montanya per a fer penitència, e que-ls plagués li comanassen la santa corona de Jesuchrist ab la qual se aconsolàs de Déu e de la Verge Maria. E axí u faeren. E ella la tench en lo dasert totstemps ab si, e àngels ab grans cants certes hores vanien aquí on ere santa Magdalena e la santa corona. E prenien aquela santa corona e alçaven-la no pero ten alt com la santa corona. E deÿen cantant: «Lahor e glòria sia a Jesuchrist, Déu e hom, tot poderós, en los cels e en la terra. Amen. E als sants benedició, gràcia, vènia e perdó, e la santa corona de Jesuchrist e les altres relíquies sues per la sua honor e reverència».

E asò durà fins a la fi de la Magdalena, en la qual fi per àngels li fou revalat que-s dispongués e-s provaÿs de les coses qui heren comanades e que faes orde de christiana, so és a saber, que rasabés lo cors sant preciós de Jesuchrist e que

comanàs la sancta [35r] corona a sent Maximí, bisba de Achs. E ladons, santa Magdalena ab voler de nostra Senyor Jesuchrist tramés a un sant prevera, qui avia stat solitari ·xiii· annys en la mutaya de sent Maximí, qui era para seu spiritual, dient-li que tal hora ella seria en la capela sua per so quant nostra Senyor Déu la avia apelada per aytal die a la sua baneyta glòria, per què-l pregava que a la dita ora, aço és a saber, lo jorn de Pasca, li tingués aperallat lo sant cors de Jesuchrist, e axí fou fet en la dita capela. E per mans de àngels la dita Magdalena fou portada en la dita capela en la qual li fou portat lo cors preciós de Jesuchrist en un acaptador, e ella va's lansar en terra dient a sent Maximí plorant dient: «Baneyt siau de Déu lo para, e Fil e Sant Sperit. E jo, indigna pecadora, sia per ell benayda e perdonada. E vós que-l me vullats preguar per amor e ajuda de Jesuchrist, lo qual sé que vós portau per mi a combregar». E lavós sent Maximí mostrà lo cors preciós de Jesuchrist, e lo para Maximí e la baneyta Magdalena ab grans sanglots e plors de gran devoció adorant aquella sagrada hòstia on era lo cors sagrat de Jesuchrist. E dix la santa[35v] Magdalena: «Senyor meu Jesuchrist, ver Déu e ver hom, jo he guordada aquesta vostra corona fins ara e avets-me revalat que en la mia fi jo la liuràs al para Maximí, perquè Senyor vos suplich me perdonets per quant no la he tinguda ab aquella honor e reverència que daguere e davant vos, Déu meu e senyor, la do en aquest sant hom bisba axí com vós me aveu manat». E lavós, ab gran devoció, lo dit bisba rasabé la santa corona, e sancta Magdalena rasabé lo cors preciós de Jesuchrist ab molt gran devoció.

E com lo sant bisba fou en sa posada, el tinent e adorant la santa corona, dix «Senyor Jesuchrist, qui portist aquesta santa corona sopra lo teu preciós cap en lo die de la tua sagrada passió. Jo, Senyor, no son digna de guardar ten grant joya ne tant meravelosa com és aquesta». E tot sacretament el se n'anà al rey de França bé acompanyat ab part de sos canonges, los quals no sabien per què anaven ne sabien res de la santa corona. E axí foren devant lo rey de Fransa, e lo rey de França féu-li gran honor. E quant ach hoÿda la ambaxada de la santa corona de vera consolació e guoig, no sabé que-s faés ne com lo aculís, perquè lo rey manà lo sant bisba e canonges per molts dits faent-lus gran festa. Aprés, lo rey ab son consell determanaren que la santa corona per lo rey fos acomanada al sant bisba, [36r] pus Jesuchrist lo y havia alet per tal joya a guardar; e als canonges e donà'ls de grans dons e féu-los acompanyar fins a la ciutat de Achs. E los de la ciutat no sabien res de la santa corona fins que lo rey sent Luýs de Fransa fou; lo qual rey, axí com aquel qui era molt anamorat de les joyes de Jesuchrist, e veren el certificat que la santa corona era encomanda per lo rey de França, féu sollemnes misatges per demanar per lo rey de Fransa la dita corona, la qual molt benignament lus fou liurada, e lo sant rey la rasabé ab molt gran honor.

E en aquel temps era rey d'Aragó lo senyor en Jauma, de gloriosa memòria, lo qual pres de poder de infels ab molt gran victòria la ciutat de València. E venc en orella del sant rey Luýs de Fransa e, axí com a catòlich crestianísima, e ac-ne molt gran pler, e de fet, mogut de devoció, pensà e cogità què poria fer que fos glòria a Déu e pler a la ciutat de València. E mogut de leyal amor, pres una spina de la santa corona de Jesuchrist, e ab gran ambaxada tramés-la a la ciutat de València

per singular relíquia. E quant los missatgers foren dintra la dita ciutat, lo bisba e capítol governador e jurats e tot lo consell ab profassó feta rasaberan la santa spina. E fou comanada per la ciutat e [36v] per lo bisba al capítol e an racaptats dels sants paras cardinals e bisbes molts perdons. E lo bisba, qui lavors era de València, avia nom Andreu del Blat, lo qual era frara preycador, fou homa de molt bona vida. E per rahó de la sancta spina se fa gran festa per tota la ciutat de València de la santa corona de Jesuchrist. E fou fet loch on estigués la santa spina sobra lo portal de la sagristia ont ha unes retxes de ferro, e açò per tal que les gens faessen aquí oració e guoyassen los perdons, qui y són grans e molts.

E après, alguns anys se saguí ço que hoyrets desús, on és vuy en dia la santa corona ne en quina manera està solament lo cèrcol de la corona sens nanguna spina. E veus per què ni com lo rey de Fransa les ha partides per lo món en los lochs de devoció les santes spines de la corona de Jesuchrist.

Davets saber que com lo compte d'Urgell, fil de la germana del rey de Aragó, estant de adat de ·xxv· anys, se mes al cap que cerquàs lo món, e féu molt gran aparel de gentils hòmens e de moltes joyes e de molta moneda. E axí anaren per ses jornades la via de Fransa per què y foren prop una ciutat on estava lo rey. E lo bisba de la ciutat era en gran deuta ab lo dit compta, e sabé que tal gent vania va'ls a-xir a carrera per rasebra los bé mige lengua. De què lo bisba parlà ab lo rey [37r] e dix-li com en son palau eren tals gents del linatge del rey de Aragó, e lo rey, quant ac sabudes tals paraules e per lo bisba fou certificat, féu gran festa al comta, ço és a saber, que-l convidà a dinar e per la ciutat a cavalcar.

E quant foren dinats e fetes lurs festes, lo rey los convidà si volia veura les sues relíquies, e lo bisba e lo comta digueren que gran pler lus ne faria. E axí anaren vers la capela on staven les santes relíquies, e féu-lus mostrar la santa corona de Jesuchrist, a la qual tots feran gran honor. E diu que en la santa corona ja no y avia nanguna spina, sinó ten solament lo cèrcol, lo qual era tingut en tanta reverència que no pusquia més. E quant agueren adorades les relíquies sanctes, dix lo comta al rey: «Senyor, prec-vos ma fassau tanta de gràcia, ço és a saber, dues gràcies, la una que vós me diguats que és de les spines de la santa corona, e l'altra que a vós, senyor, plàcia me matats la santa corona sobra lo meu cap per so que jo puxa dir que jo he tinguda en lo meu cap la corona de mon Déu e Senyor Jesuchrist». E lo rey lo y atorguà tot. E primerament, li fou mesa sobra lo seu cap la santa corona ab molt gran devoció. [37v] E diu que era ten gran que envides se aturava al cap, ans li caÿa e li caygué sobra los musclas. E faÿen-hi moltes rahons per què era ten gran: la una, que lavós era la corona verda, e l'altra, que y eren les spines qui enlardaven lo cap de Jesuchrist. Totes aquestas rahons foran sobra la granària de Jesuchrist e de la santa corona.

Dix lo rey: «Avets-me demanat mes què és de les spines, dic-vos que tots los reys de Fransa se són criats en departir-les per tot lo món de christians, per reys e per ciutats e per hòmens devots en alguns monestirs; e axí per tot lo món les han donades nostres predecessors. E jo –dix lo rey– e trobat en un inventaris que aytal rey n'e tramés una spina al rey de Aragó, la qual, segons se diu, la donà a la Seu de València». «Doncs –dix lo comta– en lo inventari que avets dit, fa menció com vench la santa corona en la casa

de França?». E lo rey dix que och. «E Senyor, –dix lo comta– digau-me alguna cosa». Dix lo rey: «Sapiats que com lo gloriós Senyor Jesuchrist dix a la sua mara que après que el fos mort que le y lavàs del cap». E après, a la fi, com la Verge Maria la comana a santa Magdalena e a sent Làtzer e a santa Martra. E après com per santa Magdalena fou acomanada a sent Maximí, [38r] bisba de Achs, e com sent Maximí la aportà a un rey de Fransa. E lo rey dix que no era el no era digna de tanir tal joya, mas pus a Déu plaÿa que sent Maximí la tengués que el le y comanava. E axí la tenc sent Maximí e la comanà quant se morí als seus canonges. En lo temps del rey sent Luýs un jorn ell ligint los inventaris, el trobà on era la corona de nostra Jesuchrist e que ere per aytal rey estada comanada a sant Maximí. E per aquesta manera, la santa corona és vinguda en la casa de Fransa de què lo bisba e lo comta faeren al rey moltes gràcies com ab tanta benignitat li avia plagut comtar los affers de la santa corona de nostra Senyor Jesuchrist.

ANTONI MAS I MIRALLES

Doctor en Filologia Catalana, és professor titular de la Universitat d'Alacant, on exerceix la docència de sociolingüística. És membre i secretari de la seu d'Alacant de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.

BRAULI MONTOYA ABAT

Doctor en Filologia Catalana catedràtic de la Universitat d'Alacant, on exerceix la docència de sociolingüística i història social de la llengua catalana. És membre de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i també de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, a més de director de la seu que aquesta institució té a Alacant.

Els dos autors han publicat recentment, entre altres treballs en col·laboració, el llibre *La transmissió familiar del valencià* (Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2011) i els articles «La situació social del català al País Valencià en el trànsit dels segles xx al XXI» (*Zeitschrift für katalanistik*, 2011) i «Language teaching and family linguistic transmission: two correlative factors in the Valencian Region (Catalan vs. Spanish)» (*Sociolinguistic Studies*, 2012).